Cum filosofia a detronat conștiința

Istoria unei uzurpări spirituale

În istoria gândirii umane, puține rupturi au avut efecte atât de profunde și de durabile ca separarea dintre conștiința omului și adevărul general-valabil, separare operată în mod sistematic de filosofia greacă. Ceea ce astăzi pare un simplu joc de concepte – opoziția dintre „subiectiv" și „obiectiv" – a fost, în fond, actul originar prin care conștiința vie a fost înlocuită cu autoritatea abstractă, iar omul viu a fost dezbrăcat de dreptul de a discerne.

Filosofia ca separare de om

Înainte de Platon și Aristotel, oamenii trăiau în tradiții, mituri și practici, fără să fi formulat un conflict explicit între gândirea personală și adevărul comunitar. Odată cu filosofia greacă, apare o nouă pretenție: că există un adevăr superior, imuabil, universal, accesibil doar rațiunii pure, și că omul obișnuit – legat de percepții, de viața sa, de judecata sa morală – nu are acces la acest adevăr decât dacă îl primește „de la cei care știu".

Platon, în mod special, operează o tăietură brutală: lumea sensibilă este doar o copie imperfectă a lumii ideilor. În acest model, tot ce ține de percepție, simțire, gândire personală, judecată morală – adică exact terenul viu al conștiinței – este considerat inferior, instabil, amăgitor. În schimb, ideea pură, forma abstractă, modelul perfect sunt etalonul. Filosoful este cel care „vede" acest model. Ceilalți nu „văd" nimic, doar umbre.

Aici se instalează un principiu fatal: adevărul este exterior omului, iar omul este, în esență, înșelat de sine însuși. Ceea ce „simte" el în conștiință – chiar dacă este profund, sincer, viu – este considerat suspect, relativ, insuficient. Prin urmare, trebuie corectat. Cine îl corectează? Filosoful. Cel care are acces la „obiectiv".

Conștiința, retrogradată la nivel de iluzie

Această viziune a fost preluată și amplificată în epoca modernă. Raționalismul cartezian, empirismul, idealismul kantian – toate funcționează cu aceeași schemă: adevărul nu este ce percepe

omul, ci ceea ce poate fi justificat logic sau dedus printr-un aparat rațional abstract. Conștiința devine un teren al incertitudinii, al relativismului, al „psihicului” – nu al adevărului.

Adevărul se mută „în afara” omului: în rațiune, în idee, în sistem, în universalii. Omul nu mai este sursa sensului, ci un vehicul al unei structuri superioare care îl depășește. Dacă are dubii, se spune că „nu gândește corect”; dacă simte altceva, se spune că „e subiectiv”.

Astfel, conștiința este anulată simbolic: i se ia statutul de autoritate, i se refuză validitatea, i se substituie funcția. Omul nu mai este chemat să judece, ci să se conformeze. Filosofia a înlocuit vocea interioară cu un ideal abstract, iar această substituție a fost prezentată ca o „eliberare” – când, de fapt, a fost o colonizare a minții.

Adevărul fără conștiință este o iluzie periculoasă

Ironia este că această pretenție de „obiectivitate pură” este ea însăși o construcție subiectivă, dependentă de opțiuni metafizice arbitrare:

- ce înseamnă „idee”?
- ce înseamnă „rațiune”?
- de ce lumea sensibilă ar fi mai puțin reală decât cea inteligibilă?

Filosofia greacă nu doar că nu a demonstrat superioritatea obiectivului asupra conștiinței, ci a mascat această alegere sub forma unei „necesități raționale”. În realitate, ceea ce a făcut a fost să creeze o ierarhie în care omul viu, concret, moral, aflat în tensiune cu realitatea, a fost plasat mereu sub nivelul unui ideal steril.

Această viziune a produs o istorie întreagă de sisteme care neagă conștiința – de la dogmele religioase până la birocrația statelor moderne. Fiecare în numele unui „adevăr superior”, care justifică suspendarea dreptului omului de a simți, de a judeca, de a discerne.